

*Спеціалізованій вченій раді Д 58.082.05
Західноукраїнського національного університету
Міністерства освіти і науки України*

ВІДГУК

опонента **Сафонова Юрія Миколайовича**, доктора економічних наук,
професора, на дисертаційну роботу

ТРИПАКА Мар'яна Миколайовича

на тему:

**«ЕКОНОМІЧНА ПАРАДИГМА ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ
ОСВІТИ»**,

подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

**І Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими темами,
програмами, планами.**

На сьогодні одним із пріоритетних напрямів політики нашої держави є створення інклюзивного освітнього середовища. Як і в більшості країн світу, в Україні концепція інклюзивної освіти застосовується, як правило, до людей з інвалідністю, яких налічується більше 3 млн., що становить майже 7% від загальної кількості українців. Актуальність зазначеної проблеми зумовлена тенденцією до зростання кількості молодих людей та дітей, які потребують спеціальної освіти, яка б сприяла їхній соціальній адаптації та інтеграції в активне суспільне життя.

Економічна парадигма інституціоналізації інклюзивної освіти на сьогоднішній день є надзвичайно актуальною з кількох ключових причин, зокрема: спрямована на принципи рівності, справедливості та доступності, створює умови, де кожен індивід може здобувати знання, розвивати свої таланти та вміння. Важливість окреслюється не лише із моральних позицій, але й з погляду соціальної стабільності. По-перше, інклюзивна освіта сприяє формуванню відкритого та толерантного суспільства, вона створює умови для взаємодії між людьми з різними фізичними, психічними та соціальними особливостями ще з раннього віку. Це сприяє розумінню та прийняттю різноманітності, що є важливою складовою для мирного співжиття у суспільстві. По-друге, інклюзивна освіта розширює можливості кожної людини для участі у

соціально-економічному житті, забезпечуючи доступ до навчання та розвитку, уможливорює кожному індивідууму реалізувати свій потенціал, що відповідно сприяє розвитку економіки та соціальному зростанню. По-третє, інклюзивна освіта сприяє зменшенню дискримінації в суспільстві, формує умови, де кожен має право на освіту, може брати активну участь у житті суспільства на рівних умовах. Це сприяє створенню більш справедливого та гармонійного суспільства. Економічні концепти інклюзивної освіти – це фундамент для стійкого економічного розвитку. Інвестування у доступну та якісну освіту для всіх верств населення сприяє підвищенню продуктивності праці, створює більше можливостей для інновацій та розвитку нових секторів економіки.

Інклюзивна освіта сприяє зменшенню витрат на соціальне забезпечення, оскільки навчання та підготовка всіх членів суспільства до самостійного життя та працевлаштування дозволяє уникнути соціальних проблем, пов'язаних з безробіттям або низьким рівнем життя.

Необхідність обґрунтування теоретико-методологічних положень та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо управління та інституціоналізації інклюзивної освіти національної економіки дає підстави констатувати виняткову актуальність теми дисертаційної роботи Тріпака Мар'яна Миколайовича.

Підтвердженням актуальності обраної теми дослідження, наукової цінності отриманих результатів дисертаційної роботи під час виконання наукових тем із державною реєстрацією досліджено у межах наукових студій Західноукраїнського національного університету під час реалізації низки бюджетних тем, зокрема: «Національна концепція екобезпеки суспільства та інклюзія циркулярної економіки в умовах пандемії» (державний реєстраційний номер 0121U109485), автором запропоновано напрямки удосконалення інституціоналізації інклюзивної освіти в сучасних умовах; «Формування та реалізація фінансової політики сталого розвитку України» (державний реєстраційний номер 0116U002629), автором розроблено механізм оптимізації фінансових ресурсів інклюзивних освітніх інституцій; «Психодидактичні

технології освітніх взаємодій та їх розвивальний потенціал» (державний реєстраційний номер 0119U101004), при підготовці розділу «Інструментально-психологічне забезпечення циклічної вчинкової організації модульно-розвивальної взаємодії викладача і студентів», автором запропоновано сутність та місце студентоцентризму в інклюзивній освітній інституції.

Пропозиції Тріпака Мар'яна Миколайовича є частинами звітів про виконання наукових тем, а також повно представлені в публікаціях.

II. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність і новизна.

Проаналізувавши зміст дисертаційної роботи Тріпака М.М., підкреслюю, що проведене дослідження є самостійною, цілісною, творчо-науковою працею, що характеризується системним підходом до предмету дослідження.

У роботі чітко визначені об'єкт і предмет, мету дослідження, поставлені завдання визначили логічну архітектуру роботи з охопленням найбільш важливих аспектів означеної багатогранної проблематики дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, що містять 16 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Дисертантом використано і належним чином опрацьовано великий обсяг літературних джерел та інформаційних ресурсів. Використання сучасних наукових методів і прийомів, а також критичний аналіз фундаментальних праць з теорії інституціоналізації інклюзивної вищої освіти дозволило автору всебічно обґрунтувати теоретичні, методичні та практичні розробки. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, наведених у дисертації, підтверджується використанням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу і синтезу, індукції і дедукції, логічного узагальнення, економічного, порівняльного, статистичною та факторного аналізу, математичного апарату теорії графів та когнітивного моделювання, наукового абстрагування тощо.

Наукові положення, висновки та пропозиції, що наведені в дисертації, є достовірними, а обґрунтованість одержаних результатів підтверджується

значним обсягом інформаційної бази, яка охоплює праці вітчизняних та зарубіжних науковців за тематикою інституціоналізації інклюзивної освіти, вітчизняні та міжнародні нормативно-правові акти, що регулюють економічні, соціальні й інституційні засади управління інклюзивною вищою освітою в системі національної економіки, інтернет-ресурси, інформація Державної служби статистики України, аналітичні та інформаційні видання професійних організацій, які якісно опрацьовано і систематизовано в таблицях і рисунках.

Висновки та результати дослідження є достатньо обґрунтованими через використання дисертантом міждисциплінарного концептуального базису із застосуванням загальнонаукових, спеціальних і філософських методів, що були обрані з урахуванням мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження.

Враховуючи зазначене, підтверджую, що основні положення дисертації, висновки та пропозиції є логічно-завершеним підтвердженням проведеної Тріпаком Мар'яном Миколайовичем фундаментальної роботи, яка повна, структурована, із високим ступенем наукової аргументації та наукової новизни.

III. Оцінка змісту та завершеності дисертації

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (324 найменування), 21 додатка. Основний текст розміщений на 426 сторінках. Повний обсяг становить 475 сторінок.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади інституціоналізації інклюзивної освіти в національній економіці» теоретично обґрунтовано концепти формування інклюзивної освіти в економічному середовищі, які виокремлюються через призму теоретико-методологічних засад інституціоналізації інклюзивної освіти в розвитку національної економіки.

У другому розділі «Аналіз інклюзивного освітнього середовища національної економіки та механізмів його інституціоналізації» виокремлено організаційно-методичні підходи та генезис концепцій оцінювання інклюзивного освітнього та соціо-економічного простору, проведено моніторинг стану розвитку інклюзивної освіти національної економіки і макроекономічних чинників, які впливають на формування інклюзивного освітнього середовища, проаналізовано

механізми інституціоналізації інклюзивної освіти національної економіки в сучасних умовах.

У третьому розділі «Моделі фінансування інституціоналізації спеціалізованої інклюзивної вищої освіти» визначено соціально-економічні засади та структуру фінансового забезпечення вищої освіти, зокрема державних спеціалізованих закладів вищої освіти, та проведено оцінку результативності фінансування спеціалізованої інклюзивної вищої освіти в умовах синтезу освітнього процесу та реабілітації.

У четвертому розділі «Інституціоналізація інклюзивної вищої освіти в контексті забезпечення соціально-економічної функції держави» виокремлено необхідність інституалізації інклюзивної освіти в контексті забезпечення соціально-економічної функції держави та встановлено, що функції держави визначають системний механізм соціального інструментарію та економічних важелів інститутів інклюзивної освіти в реалізації державної політики та соціалізації людського капіталу.

У п'ятому розділі «Концепція інституціоналізації інклюзивної вищої освіти національної економіки» запропоновано фундаментальні засади інституціоналізації інклюзивного освітнього простору національної економіки, які визначають розвиток інклюзивних освітніх інституцій.

Робота якісно структурована, наведені пропозиції, розроблені на основі використання теоретичних положень фундаментального характеру, містять результати наукової новизни.

Отже, вивчення змісту дисертаційної роботи, розроблених і представлених у ній наукових положень, висновків і рекомендацій Тріпака Мар'яна Миколайовича «Економічна парадигма інституціоналізації інклюзивної освіти» дають змогу зробити висновок про високий рівень обґрунтованості та достовірності, дисертація є завершеною, самостійно виконаною працею, тема та змістове наповнення повністю відповідають профілю спеціальності 08.00.03 - економіка та управління національним господарством.

Зміст реферату ідентичний основним положенням дисертації. Вищевказане дозволяє констатувати обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

IV. Наукова новизна положень, висновків і практичних рекомендацій, сформульованих у докторській дисертації, їх загальнонаціональне значення. Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних підходів та розробленні науково-практичних рекомендацій щодо формування та реалізації доктрини управління інклюзивною вищою освітою в системі національної економіки.

Зокрема: подальшій законотворчій діяльності рекомендації, які зазначені в розділі наукової роботи у частині розширення сутнісних рамок інституціоналізації інклюзивної освіти до рівня хабу, структура якого є мікросистемою науки та освіти, реабілітації, виробництва, адаптації та соціальної інтеграції в соціально-економічному просторі (підкомітетом з питань взаємодії держави і бізнесу та інвестицій, комітету з питань економічного розвитку Верховної ради України, довідка №394/4/7-211 від 31 березня 2023 р.); упровадженні всеукраїнського освітньо-наукового проекту підвищення кваліфікації з інклюзивної освіти за темою «Інклюзивна освіта та навчання у контексті сучасних трансформацій: психолого-педагогічні аспекти», для педагогічних працівників установ дошкільної, середньої, професійної та вищої освіти, а також асистентів учителів, батьків дітей з особливими освітніми потребами, психологів, соціальних працівників, співробітників освітніх центрів, представників керівництва навчальних закладів, інших осіб, зацікавлених у темі інклюзивної освіти та взаємодії з людьми, які мають особливі освітні потреби. Розвитку інклюзивних інституцій вищої освіти в сучасних умовах (Центр українсько-європейської наукової співпраці, довідка №194/11(03) від 20.03.2023 р.); визначення основних факторів, що детермінують з діяльністю освітньої інклюзивної інституції в умовах соціально-культурної та оздоровчої реабілітації і становлять структурний базис застосування відповідного економіко-математичного моделювання оптимізації витратків та фінансового забезпечення освітньої інклюзивної інституції

(Департамент видатків бюджету гуманітарної сфери Міністерства фінансів України, довідка №41010-07-5/3141 від 20.02.2023 р.); реалізації механізму стимулювання учасників академспільноти як суб'єктів освітньої установи через модель інтернаціоналізації та рейтингу закладу освіти за допомогою економіко-математичної моделі. Також в роботі розроблена модель, критерії якої формують європейські орієнтири інституціоналізації інклюзивної освіти для запровадження їх в Україні (відділ департаменту з питань фінансового та економічного розвитку Секретаріату Кабінету Міністрів України, довідка № 2495/0/3-23 від 30.03.2023 р.); моніторингу соціально-економічних та організаційних напрямів діяльності інклюзивної освітньої державної інституції, що дозволило визначити роль у системі вищої освіти регіону (Кам'янець-Подільська районна рада, довідка № 77/01-27 від 22.03.2023 р.); формуванню інклюзивного освітнього середовища, встановлення прийнятних соціально-психологічних взаємин, моральні взаємини здобувачів та педагогічного персоналу інклюзивного закладу освіти (Кам'янець-Подільська міська рада, довідка № 1/02-05-225 від 20.03.2023 р.); імплементації теоретико-економічних та соціально-економічних парадигм в умовах інституціоналізації інклюзивної освіти, які мають практичне значення і пройшли апробацію під час розвитку створення та осучаснення інклюзивного освітнього простору. (Тернопільський навчально-реабілітаційний центр Тернопільської обласної ради, довідка № 73 від 20.03.2023 р.).

Результати дисертаційного дослідження також впроваджено у навчальний процес Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», (довідка №110 від 05.04.2023 р.) та Відокремленого структурного підрозділу Кам'янець-Подільського фахового коледжу Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», (довідка № 109 від 07.04.2023 р.).

Автором розроблено вперше організаційно-економічний механізм інтеграції освіти, науки, реабілітації й індивідуального виробництва, для створення інклюзивного освітнього хабу (с.121), як найприйнятнішої форми інституціоналізації для інклюзивної освіти, обумовленої сьгоднішніми

тенденціями розвитку суспільства, соціалізації людей з інвалідністю в Україні, що забезпечить надання суб'єктам соціуму з особливими потребами можливості отримати освітні послуги за індивідуальною освітньою траєкторією, розвивати свої навички та здібності, працювати у команді і розв'язувати певні виробничі завдання, а система управління хабу дозволить ефективно організувати та управляти процесами, які здійснюються в рамках освітньої, реабілітаційної, наукової та соціально-виробничої платформ (с.307);

Дисертантом запропоновано економіко-математичну модель стимулювання учасників академічної спільноти, зокрема науково-педагогічних працівників, що безпосередньо задіяні у системі інклюзивної освіти, яка базується на інтернаціоналізації та інституціоналізації в освітньому середовищі, і може використовуватись для прийняття управлінських рішень щодо мотивації забезпечення інклюзивного розвитку (с.405); формалізовано прагматичний соціально-економічний механізм фінансування оздоровчої реабілітації, в основі якого покладено розроблену економіко-математичну модель оптимізації видатків, що враховує частоту «бажаних та небажаних» чинників формування інклюзивного середовища національної економіки і дозволить: оптимізувати видатки на охорону здоров'я, реабілітацію; підвищити результативність державного фінансування інклюзивної освіти; створити підґрунтя для соціальної інтеграції та самореалізації людей з особливими потребами, що є особливо важливим в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення (с. 267).

Тріпаком Мар'яном Миколайовичем удосконалено: понятійно-категорійний апарат, через індивідуальний авторський підхід до дефініцій «інклюзивна інституціоналізація», «інклюзивна інституція» та «економічна інституціоналізація вищої освіти», що дозволяє усебічно розкрити наукову проблему інституціоналізації інклюзивної вищої освіти в національній економіці. Зокрема, інклюзивну інституціоналізацію запропоновано розуміти як процес визначення і закріплення соціальних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх у систему, здатну діяти у напрямі задоволення деякої соціально-суспільної потреби (с.81). Відповідно, інклюзивна інституція – це установа, яка забезпечує інклюзивну

модель освіти як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує існуючі ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб суб'єктів соціуму, створює позитивний клімат у освітньому середовищі (с. 81). Синтез визначених понять у системі формування соціально-економічної та фінансової парадигми створення і діяльності спеціалізованих інституцій генерує комплексне розуміння економічної інституціоналізації вищої освіти;

У дисертації Тріпака Мар'яна Миколайовича системно удосконалено зміст і соціально-економічний механізм діяльності інституцій інклюзивної вищої освіти через визначення їх особливих функцій, що виконуються за допомогою економічних, фінансових та соціальних інструментів, що дозволяє сформуванню основи для нарощення людського капіталу, а відтак економічного потенціалу країни (с. 168); законодавчі ініціативи щодо розподілу видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх діяльності з необхідністю включити до переліку показник інклюзивності контингенту здобувачів, що враховуватиме важливі тенденції у соціальному розвитку держави в євроінтеграційних прагненнях та глобальних викликах часу (с.241); систему соціально-економічного стимулювання науково-педагогічних працівників освітніх інституцій через врахування змісту їхньої професійної діяльності особливостей управління закладом інклюзивної вищої освіти, що дозволяє створити цілісну систему мотивації роботи академспільноти та покращити використання трудового потенціалу в освітньому просторі (с.333).

У дисертаційній роботі Тріпака Мар'яна Миколайовича окреслено магістральні перспективи розвитку, зокрема: підходи до оцінки рентабельності інвестицій держави в інклюзивну вищу освіту, які враховують безпосередні фінансові витрати на підготовку кадрів, загальноекономічні вигоди від інтеграції випускників з особливими освітніми потребами в ринок праці (с.199); проблематику становлення інклюзивної вищої освіти, що дозволило виділити чинники розвитку освітнього середовища та обґрунтувати у взаємозв'язках із

концепцією трансформації економічних відносин, інституціоналізації інклюзивної освіти як соціально-економічного феномену (с.120); теоретичне і практичне обґрунтування економічних наслідків інституціоналізації інклюзивної вищої освіти як основи формування суспільства рівних можливостей, через здатність отримати ефект синергії, через поєднання міжнародного освітнього права, вітчизняного нормативно-правового забезпечення освіти, юридичної регламентації свобод і прав людини, прав осіб з особливими потребами, законодавче забезпечення фінансової автономії закладів освіти та чітке визначення прав усіх інших учасників освітнього процесу (с.116); характеристику взаємозв'язків соціалізації особистості з особливими потребами в соціо-економічних та психологічних відносинах соціально-економічного розвитку держави, суб'єктів господарювання, домогосподарств, що дозволяє виокремити механізм впливу інституціоналізації інклюзивної вищої освіти на суб'єкти соціуму як драйвера формування раціональної економічної поведінки (с. 319); функції інклюзивних закладів вищої освіти загальнодержавного значення, що втілюються у системний соціально-економічний процес соціалізації осіб з особливими потребами, а це дозволяє сформувати людський капітал, який охоплює увесь особливий напрямок реалізації потенціалу особистості, зокрема соціо-психологічне виховання, культуру власного здоров'я, економічну етику відносин, що корелює з ефективністю діяльності суб'єктів господарювання і залежить від якісних характеристик людського капіталу як ресурсу, що генерується інклюзивними закладами освіти в економіці країни (с.326); визначено роль ефективної економічної та соціо-психологічної інституалізації національної економіки та практичне застосування її методологічних можливостей, що зумовлене справедливим забезпеченням розподілу валового внутрішнього продукту між суб'єктами з особливими потребами у соціумі та потребами юридичних та фізичних осіб і держави через перерозподіл фінансових ресурсів між галузями економіки, регіонами, соціальними верствами населення, юридичними і фізичними особами, забезпечуючи при цьому кругообіг фінансових ресурсів і безперервність відтворювального процесу; а також

здійснення контролю за процесами формування і використання фінансових ресурсів як на рівні держави, так і на рівні інклюзивної державної інституції (с.187; с. 293); розв'язання наукової проблематики фінансової інклюзії і визначення її місця у розвитку суспільства рівних можливостей та інституалізації інклюзивної освіти, що дозволило апробувати комплексну програму психологічного дослідження умов в інклюзивних освітніх інституціях та встановити критерії майбутнього випускника, зокрема, вміння адаптуватися до нового, здатність випереджати події, вміння займати проактивну позицію, а також, оцінити можливості максимального залучення кожного члена суспільства до функціонування фінансової системи, як основи фінансового потенціалу України (с. 101); напрями формування системи фізичної, соціальної, медичної, побутової, трудової, професійної та психолого-педагогічної реабілітації через механізм інституціоналізації інклюзивних закладів вищої освіти, що дозволило довести необхідність та доцільність функціонування спеціальних навчально-реабілітаційних закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців з числа осіб з особливими потребами з освітою як двокомпонентним синтетичним феноменом, елементом якого є якість освіти, як результат діяльності закладу освіти, і особистісна діяльність самого здобувача з особливими потребами (с. 271; с.288); систему політичних, стратегічних та ресурсних глобальних орієнтирів інституціоналізації інклюзивної освіти в світових економічних відносинах з урахуванням досвіду різних країн, зокрема, дотримання нормативно-правової бази на міждержавному рівні, на державному рівні, на регіональному рівні, на рівні самостійної політики ЗВО, створення інклюзивно-пілотних регіонів, реалізації проектів для здобувачів з ООП, розробки програми для навчання педагогів, введення інклюзивної педагогіки до навчальних планів підготовки вчителів, організація курсової перепідготовки для викладачів, індивідуальної підтримки здобувачів, організації освітніх центрів для дітей і дорослих, а також, створення спеціальних структур в ЗВО, навчальних програм і планів для осіб з ООП, інтеграція у професійно-технічні навчальні заклади, трирівнева підтримка осіб з ООП, особливі екзаменаційні методики, регулювання питань вступу до

ЗВО, фінансова підтримка, що уможлиблює їх використання для розвитку інклюзивної освіти України (с. 402); модель формування інклюзивної освіти, що базується на авторському підході інституціоналізації інклюзивного освітнього середовища; напрацьованій економічній, соціальній, педагогічній, психологічній, навчально-методичній практиці; досвіді формування інклюзивного освітнього процесу в європейських країнах і дозволяє підвищити ефективність функціональної діяльності інклюзивних інституцій; забезпечити раціональне використання педагогічних, психологічних, економічних ресурсів з орієнтацією на національний розвиток; підвищити інституційну спроможність установ вищої освіти розробляти і реалізовувати індивідуальні інклюзивні освітні реабілітаційні програми; створити «безбар'єрне освітнє середовище» в громадах; забезпечити симбіоз дорослої освіти, реабілітації та індивідуального виробництва; стимулювати бізнес до працевлаштування молодих людей з інвалідністю; створювати регіональні хаби та загальнодержавні інклюзивні центри реабілітації, підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців (с. 381).

Отже, основні положення і рекомендації дисертації є теоретично доведеними, ґрунтуються на системно проведених здобувачем досліджень.

V. Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в опублікованих працях.

Вивчення змісту дисертації підтверджує досягнення поставленої мети. Цьому сприяло чітке обрання об'єкта дослідження, вивчення великого обсягу бібліографічних джерел, а також обговорення в порядку дискусій обґрунтованих у дисертації рекомендацій на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. В цілому за темою дисертації опубліковано 59 наукових праць, у тому числі 28 публікацій, в яких відображено основні наукові результати, та 31 наукова публікація, які додатково відображають наукові результати дисертації.

VI. Ступінь використання матеріалів і висновків кандидатської дисертації.

Результати досліджень, за якими Тріпак Мар'ян Миколайович у 2005 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

за темою: «Прагматизм фіскального регулювання процесів формування місцевих бюджетів» зі спеціальності 08.04.01 - фінанси, грошовий обіг і кредит у докторській дисертації не використовуються.

VII. Відсутність (наявність) академічного плагіату, компеляцій, фабрикацій та фальсифікацій.

Дисертаційна робота Тріпака Мар'яна Миколайовича на тему: «Економічна парадигма інституціоналізації інклюзивної освіти» відповідає принципам академічної доброчесності. В докторській дисертації та наукових працях, які відображають її результати, відсутній академічний плагіат, компеляції, фабрикації та фальсифікації, що підтверджено відповідною довідкою. Використані наукові тексти, ідеї, напрацювання, результати й матеріали інших авторів супроводжуються наявністю відповідних посилань.

VIII. Відповідність змісту реферату положенням дисертації.

Зміст реферату дисертації, структура повністю відповідають основним положенням, висновкам і рекомендаціям дисертаційної роботи Тріпака Мар'яна Миколайовича-це дає підстави стверджувати, про повну їх ідентичність.

IX. Дискусійні положення та зауваження до змісту й оформлення дисертації.

Оцінюючи позитивно дисертаційну роботу в цілому, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження, що можуть бути підставою для дискусії під час захисту:

1. У розділі 1, дисертант описує модель інклюзивного освітнього хабу в системі національного, макроструктурного, регіонального та локального рівнях як інституційний соціально-економічний феномен, де виділяє чотири елементи хабу, дві групи детермінант та економічний результат через ідентифікацію хабу як соціально-економічного драйвера та рентабельність. Рекомендуємо дисертанту у подальших наукових дослідженнях акцентувати увагу на адаптації моделі хабу із вектором на стратегію відновлення країни, регіональні особливості та кон'юнктуру ринку праці.

2. Зазначимо, що робота значно б виграла у науковій результативності якщо б автор ґрунтовно охарактеризував фінансовий механізм інституціоналізації інклюзивної освіти, так як у дисертації фундаментально обґрунтовано кінцевий ефект від функціонування інклюзивної освітньої інституції – оптимізація використання бюджетних коштів. З огляду на це, у майбутніх наукових дослідженнях дисертанту важливо визначити додаткові фінансові джерела. Це створить платформу для залучення приватного капіталу до формування людських ресурсів як основи процесу відновлення країни та стане нормативно-правовими ініціативами Міністерства освіти і науки України.

3. У третьому розділі дисертації (сторінки 240-242) автор вважає, що введення показника інклюзивності сприятиме розвитку закладів освіти та реалізацію державної соціальної політики, щодо осіб з особливими потребами. Розглянувши градацію даного коефіцієнта інклюзивності, є чітка градація щодо кількості здобувачів у прямо пропорційній залежності. Однак, вважаємо за доцільне рекомендувати дисертанту ініціювати через фундаментальне наукове дослідження градацію коефіцієнта інклюзивності через призму урядового пілотного проекту з утворення та функціонування центрів підтримки студентів. Тобто необхідно врахувати у розрахунку коефіцієнта наявність таких центрів та результативність їх роботи.

4. У розділі 4 дисертації автором сформовано певну мотиваційну стратегію щодо науково-педагогічних працівників, яка базується на принципі прийняття управлінських рішень за результатами розрахунку окремих показників роботи науково-педагогічного працівника. Вважаємо, що така методика набула б більшої унікальності якщо б у переліку показників було передбачено інклюзивну складову, тобто для прикладу наукові публікації у сфері інклюзії або участь у інноваційному проекті, що передбачає реалізацію певних інклюзивних ініціатив.

5. На рис. 5.1 автор визначає глобальні орієнтири інституціоналізації інклюзивної освіти, при цьому консолідує політику, стратегію та засоби. Вважаємо, що ця модель орієнтирів значно б більше була адаптованою до реалій

вітчизняного освітнього простору якщо б поряд із визначеними автором елементами були встановлені особливості розвитку системи освіти країни, тобто важливим все ж таки залишається ретроспективний аналіз діючої практики освітніх технологій. Це доцільно при формуванні індивідуальної архітектури інклюзивної освіти як невід'ємного елемента модернізованої системи освіти цивілізованої європейської країни.

Означені дискусійні положення та зауваження не зменшують наукову та практичну цінність докторської дисертації Тріпака Мар'яна Миколайовича, яка заслуговує на високу оцінку, а зауваження, надані автору, є підставою для наукової дискусії та продовження майбутніх наукових пошуків.

Х. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Тріпака Мар'яна Миколайовича на тему: «Економічна парадигма інституціоналізації інклюзивної освіти» відповідає паспорту спеціальності 08.00.03-економіка та управління національним господарством є самостійною завершеною працею, що містить нові науково - обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему через розробку концептуальних основ управління інклюзивною вищою освітою в системі національної економіки. Оформлення дисертаційної роботи відповідає чинним вимогам. Означені у відгуку зауваження не знижують наукову та практичну цінність проведеного дослідження і загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Тріпака Мар'яна Миколайовича на тему: «Економічна парадигма інституціоналізації інклюзивної освіти» за актуальністю, змістом, обсягом досліджень, науковою новизною та практичною значущістю отриманих результатів відповідає вимогам пп. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (зі змінами), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11.2021 р., а її автор – Тріпак Мар'ян Миколайович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора

економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Опонент:

доктор економічних наук, професор,
заступник директора з наукової та
методичної роботи

Державної наукової установи

«Інституту модернізації змісту освіти»

Міністерства освіти і науки України,

Заслужений працівник освіти України

Юрій САФОНОВ